

Propuneri pentru perfecționarea activităților de ordonare și inventariere a colecțiilor de planuri și hărți

† Alexandru Duță

Printre categoriile de documente care aparțin Fondului Arhivistic Național, art. 2 al Legii Arhivelor Naționale nr. 16/1996 nominalizează și planurile și hărțile, bineînțeles atunci când sunt izvoare istorice¹.

Reamintim că *Normele tehnice privind desfășurarea activităților în Arhivele Naționale* definesc planul ca fiind “reprezentarea grafică prin desen tehnic, la o scară până la 1:20000, a unui teren, a unei construcții, a unei instalații etc.”, iar harta ca “reprezentare grafică, în plan orizontal, a suprafeței terestre (totală sau parțială) generalizată și micșorată conform unei anumite scări de proporție și întocmită în baza unei proiecții cartografice”². Aceste definiții corespund, cu excepția faptului că nu se menționează scările, ca acelea din *Dicționarul explicativ al limbii române*³.

Aceste categorii specifice de documente, al căror caracter distinct se datorește faptului că ele sunt **reprezentări grafice**, se regăsesc în practică în două variante: în unități arhivistice constituite sau individual, în acest din urmă caz rezultând unități arhivistice în sine. Fac excepție acele planuri care, împreună cu documente scrise, oferă informații referitoare la aceeași problemă și care se grupează, împreună cu acestea, în unități arhivistice și se ordonează și inventariază la fondul respectiv⁴.

Acele planuri și hărți care nu sunt constituite în unități arhivistice împreună cu documente scrise și, în consecință, nu sunt ordonate și inventariate la fondurile respective, fac obiectul colecțiilor de planuri și hărți. Ordonarea și inventarierea acestora sunt reglementate prin art. 32-34 ale *Normelor tehnice*, iar formularele de inventariere sunt prevăzute în anexele 4 și 5 din aceleași *Norme*⁵.

Prima problemă care consider că trebuie examinată critic în legătură cu aceste colecții se referă la ce anume includem în ele. Am menționat mai sus paragraful 3 al art. 32 din actualele *Norme* (“Planurile și hărțile existente în unități arhivistice constituite vor fi păstrate și inventariate la unitățile arhivistice respective, etc.”). Din păcate, nu am mai avut posibilitatea să verific prevederile din instrucțiunile și normele precedente, acestea fiind retrase și retrocedate la Arhivele Naționale la ieșirea lor din uz, dar cred că nicăieri nu s-a indicat scoaterea din

¹ *Monitorul Oficial al României*, nr. 71 din 9 aprilie 1996.

² Arhivele Naționale ale României, *Norme tehnice privind desfășurarea activităților în Arhivele Naționale, aprobate de Directorul General prin Ordinul nr. 227 din 18 iunie 1996* [în continuare, *Norme tehnice*].

³ *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, București, 1998, p. 445, 801.

⁴ *Norme tehnice*, p. 26.

⁵ *Ibidem*, p. 26-27, 96-99.

unitățile arhivistice de planuri, hărți, chiar documente scrise, pentru constituirea de colecții.

Totuși, cel puțin la Serviciul Regional Galați al Arhivelor Statului, aceasta a fost, în anii '50 și '60 ai secolului al XX-lea, o practică sistematică, aplicată unor fonduri importante precum Curtea de Apel Galați, Primăria orașului Galați și Tribunalul județului Covurlui, pentru planuri, hărți și documente scrise datând în special din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Este de prisos să argumentăm daunele aduse integrității fondurilor și, în ultimă instanță, cercetării științifice de o asemenea practică.

Consider că, în viitoarele *Norme*, va trebui subliniat faptul că în colecții nu se includ și, în consecință, nu se ordonează și inventariază decât acele planuri și hărți care au fost întocmite individual, nu au fost înglobate de creatori în unități arhivistice și, cel mai important, nu li se poate atribui apartenența la cutare sau cutare fond arhivistic.

Făcând această rezervă pe care, repet, o consider importantă, se pune întrebarea ce anume ar mai urma să fie inclus, de acum înainte, în aceste colecții și, în consecință, ordonat și inventariat în cadrul lor.

“Izvoarele de alimentare” ale acestora pot fi, în continuare, următoarele:

- preluări, achiziții, donații de la persoane fizice, în măsura în care aceste planuri și hărți nu se dovedesc a fi părți integrante din fonduri personale sau familiale;

- propriile biblioteci documentare, în cazul în care se constată existența în cadrul acestora a unor atlase, hărți sau planuri editate și incluse anterior în fondul de carte;

- planuri și hărți preluate de la creatori sau deținători, aflate în arhivele acestora, fără a se putea stabili apartenența lor la un fond arhivistic anume.

Întrucât *Normele* prevăd luarea în evidență pentru planuri “în ordinea intrării lor” (art. 32), iar pentru hărți și atlase “în ordinea preluării” (art. 34)⁶ s-ar părea la prima vedere că, în legătură cu ordonarea, nu ar fi nimic de discutat. Totuși, cred că se impun anumite precizări, pentru unele situații particulare.

Astfel, se poate întâmpla ca, din anumite motive, ca de exemplu inventar întocmit de depunător total necorespunzător sau pregătirea pentru microfilmare, să se considere necesară preluarea arhivistică integrală a respectivei colecții.

Într-un asemenea caz, în special pentru acele colecții care conțin un mare număr de planuri sau hărți, să spunem, de exemplu, peste 1.000, și ordonarea în ordinea preluării, face greoaie depistarea unei unități arhivistice pe o anumită problemă sau cu anumită dată, se poate, cred, recurge la reordonarea integrală a unităților arhivistice din colecție, fie pe criteriu cronologic, fie pe cel tematic, după caz. Un al treilea criteriu l-ar putea constitui forma de păstrare, în suluri sau desfășurate.

În ceea ce privește colecțiile de hărți la DJAN Galați s-a procedat la ordonarea separată, distinctă, pe categorii: hărți medievale, hărți moderne și contemporane și atlase. Cel puțin referitor la atlase, cred că este necesar, atât din

⁶ *Ibidem*, p. 26-27.

punct de vedere al păstrării și sistematizării în depozit, cât și din cel al inventarierii, ca acestea să fie ordonate într-o serie separată de restul hărților din colecție. Un alt criteriu care ar trebui luat în considerare la o eventuală ordonare sau reordonare a unei colecții substanțiale numeric de hărți ar fi cel menționat în art. 33 din *Norme*, respectiv în funcție de scară: hărți topografice (între 1:2.000 și 1:20.000), topografice de ansamblu (între 1:20.000 și 500.000) și de ansamblu (peste 500.000).

Este de subliniat faptul că, mai mult decât planurile, hărțile se pretează, după scopul întocmirii lor, la ordonarea tematică: hărți generale, militare, demografice, meteorologice, geologice, hidrografice, lingvistice, etc.

Inventarierea planurilor se face pe formularul prevăzut în anexa 4 la *Norme*⁷.

În privința acestuia, consider că rubrica a 10-a, respectiv "beneficiarul", nu-și găsește justificarea aici. Trebuie să ținem cont de faptul că în colecțiile de planuri sunt, în general, documente mai vechi, în care beneficiarul nu este menționat explicit și, la urma urmei, cred că nominalizarea lui nu are mare relevanță. La colecția de planuri a DJAN Galați, a cărui inventar a fost refăcut și perfecționat integral în 1987-1988 și care are în total 1924 unități arhivistice, la circa 90% din acestea rubrica 10 a rămas goală, iar o bună parte din pozițiile din inventar la care rubrica a fost utilizată, denumirea instituției sau persoanei beneficiare este între paranteze unghiulare, adică presupusă. În mod cert, rubrica "beneficiar" și-ar găsi locul firesc în anexa nr. 26 la *Norme*⁸, respectiv în inventarul fondului (colecției) de documente tehnice, având în vedere faptul că proiectele, care constituie cvasitotalitatea documentelor de acest fel, au înscris în mod obligatoriu, atât la partea scrisă, cât și în cartușele de identificare ale părților desenate, beneficiarul.

În ceea ce privește completarea rubricii a 2-a, respectiv "Denumirea planului de ansamblu", aceasta se regăsește, de cele mai multe ori, numai parțial în titlul înscris pe plan și, în consecință, trebuie completat cu elementele de identificare, în special de ordin geografic. Spre exemplu, două poziții alăturate din inventarul Colecției de planuri a DJAN Galați arată astfel: 387 "Planul hotarnic al moșiilor din comuna Vârlezi, județ Covurlui, proprietar Neculai Cernat, cu anul întocmirii planului 1884. Este, desigur, corect și mulțumitor. La numărul de inventar alăturat, 388, figurează însă la rubrica a doua: "Planul moșiilor Vădeni și Storești", plan întocmit tot în 1884 și atât. Evident, este nesatisfăcător; dacă nu se menționează proprietarul, se putea desigur stabili localizarea geografică, respectiv comuna și județul.

Formularul inventarului colecțiilor de hărți este dat de anexa 5 la *Norme*⁹. Aici este de observat că nu-și justifică existența rubrica a 8-a, respectiv "proveniența". În mod curios, această rubrică este unica astfel intitulată din toate formularele de inventare de colecții. Poate și-ar găsi mai curând locul la formularele inventarelor de documente, matrice sigilare sau documente fotografice (anexele nr. 2,6 și 7)¹⁰. În plus, în indicațiile care însoțesc formularul anexa 5 se prevede că, "în

⁷ *Ibidem*, p. 96-97.

⁸ *Ibidem*, p. 160-161.

⁹ *Ibidem*, p. 98-99.

¹⁰ *Ibidem*, p. 92-93, 100-103.

caz că harta a aparținut unei personalități a vieții politice sau științifice...”, acest lucru să se menționeze la rubrica “observații”.

Consider că, la inventarierea colecțiilor de hărți, o atenție specială trebuie acordată completării rubricii a 3-a din formular, intitulată “denumirea hărții sau a atlasului”. În foarte numeroase cazuri, în special la hărțile moderne, fie cele generale, militare, hidrografice, sau altele, simpla înscriere a titlului hărții nu este suficientă pentru reflectarea completă și corectă a informațiilor de ordin istoric și din domeniile altor științe.

Câteva exemple în acest sens din inventarul Colecției de hărți a DJAN Galați:

- *Harta Serviciului Agricol al județului Covurlui* din deceniul 4 al secolului XX; aceasta ar fi formularea după titulatura rubricii. O examinare atentă a acesteia arată că respectiva hartă indică instituțiile, asociațiile și întreprinderile agricole, târgurile de cereale și vite, pepinierele silvice și de pomi fructiferi, pădurile proprietate de stat și sunt menționate cifric suprafețele totale de terenuri arabile, islazuri, păduri și vii din județ¹¹.

- *Harta Camerei de Comerț și Industrie Tecuci* din 1938 indică, pe județ, întreprinderile din ramurile industriilor alimentară și pielăriei, fabricile de cărămidă și cherestea, și menționează cifric în legendă capacitățile de producție, personalul (funcționari și muncitori) din fiecare întreprindere și salarizarea acestora¹².

- *Harta hidrografică a Dunării, între Baziaș și Marea Neagră*, întocmită în 1906 a Direcțiunii Serviciului Hidraulic mai cuprinde planurile a 23 de porturi românești- de la Vârciorova la Sulina și diagrame ale cotelor apelor Dunării pe anii 1879-1905 și înghețul fluviului pe 1900-1906¹³.

- *Harta pentru navigatori a Dunării*, editată în 1934 de Direcțiunea Serviciului Hidraulic, cuprinde pentru sectorul brațul Măcin, amplasarea drumurilor, podurilor, carierelor de piatră, pădurilor, digurilor și chiar a monumentelor arheologice, iar cea pentru brațul Chilia, pe lângă acestea și amplasarea bisericilor, pichetelor de grăniceri și morilor de vânt¹⁴. Toate acestea constituiau pentru navigatorii epocii puncte de reper și orientare, dar, după curgerea a șapte decenii, cu transformări inerente, capătă un cert interes istoric.

- *Harta administrativă a României*, editată la Brașov în 1939 de generalul Constantin Teodorescu, este cu adevărat exhaustivă indicând, pe lângă împărțirea administrativă pe ținuturi și județe a României Mari, căile navigabile, farurile, fabricile mari, monumentele arheologice și istorice, podurile, drumurile, căile ferate, tunelele, principalele gări, stațiunile balneare, minele de sare, aur și fier, sondele și înglobând și hărțile principalelor 16 orașe ale țării¹⁵.

Am considerat necesar, atunci când am inventariat această colecție, să menționez și aceste elemente la rubrica “Denumirea hărții sau atlasului” în ideea că,

¹¹ DJAN Galați, *Colecția Hărți. Hărți Moderne*, nr. 44.

¹² *Ibidem*, nr. 56.

¹³ *Ibidem*, nr. 407.

¹⁴ *Ibidem*, nr. 356 și 359.

¹⁵ *Ibidem*, nr. 404.

altfel, aceste aspecte ar fi rămas necunoscute cercetătorului, căruia simpla enunțare a denumirii nu i-ar fi indicat complet și corect informațiile cuprinse în hartă¹⁶.

În sfârșit, mai adaug că, în felul acesta, a fost practic îndeplinită și prevederea alineatului 3 al art. 34 din *Norme*, care stabilește că, “concomitent cu inventarierea, hărțile și atlasele vor fi fișate tematic pe fișa model Anexa nr. 1”¹⁷.

Propos sur le perfectionnement des activités de classement et description des collections de plans et cartes

Résumé

L’auteur propose, à partir de l’expérience accumulée aux Archives Départementales de Galatzi, des solutions pour le perfectionnement des opérations de classement et description des collections de plans et de cartes. Il signale que dans les décennies passées, on a mélangé d’une manière erronée, dans des collections indistinctes des plans et des cartes extraits de dossiers, ayant une provenance différentes au détriment de l’intégrité des fonds et de la recherche scientifique. On passe en revue les sources actuelles pour l’enrichissement de ces collections: les versements des institutions publiques, les acquisitions, les dons des particuliers.

L’auteur insiste surtout sur l’ensemble de problèmes générés par la description archivistique des plans et des cartes, en proposant des modifications nécessaires dans les *Normes techniques* du 18 juin 1996, le standard roumain de description archivistique. Dans la conclusion de l’article, il plaide pour la nécessité d’une réflexion complète et complexe sur le traitement archivistique de ces deux genres de documents.

¹⁶ Vezi și Alexandru Duță, *Colecția de hărți a Filialei Arhivelor Statului județul Galați*, “Revista Arhivelor”, 67 (1991), 1, p. 126-133.

¹⁷ *Norme tehnice*, p. 27.